

legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem principis, quia tantum sub hac conditione et dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult uti sua absoluta potestate: unde quando dicitur lex humana firmari moribus utentium, non tam jure quam facto intelligendum est, ut sensit Archid. in d. § *Lex*, d. 4, et ibi Turrec., art. 2, sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

8. *An scriptura sit de ratione legis.* — Denique dubitari potest an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubii est, quia Isidorus sæpe hoc ponit in definitione legis: nam lib. 5 Etymol., cap. 5: *Lex* (inquit) *est constitutio scripta*: habetur in cap. 3, d. 4, et in hoc distinguit legem a jure et a consuetudine ibidem. Unde D. Thomas 2. 2, quæst. 57, art. 1, ad 2, dicit, jus si in scriptum redigatur, vocari legem: et Aristoteles in Rhetor. ad Alexand. in principio, definit legem, dicens: *Lex est communis civitatis consensus, qui scriptis præceperit, quomodo unumquodque agendum sit*: et similia repetit cap. 2; et Cicero 1 et 2 de Legib., legem populariter dictam esse illam quæ scripto sancit quod vult. Atque ita Turrec. in cap. *Lex*, d. 4, art. 2, simpliciter pronunciat de essentia legis esse scripturam, ubi alios pro hac sententia refert.

9. Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari aut definiri in omnibus legibus: ut enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum est, et non nisi metaphorice dici potest scripta: lex etiam naturalis non est scripta, nisi metaphorice in mente, seu in corde hominum. Inter leges autem divinas positivas, lex vetus scripturam necessario requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, et nihil illi addi tanquam pertinens ad divinum jus: et ideo lex illa scripta per antonomasiam dicitur. At vero lex gratiæ non requirit per se quod sit scripta in membranibus, sed in cordibus: unde non limitatur ad scripturam, sed antiquior est illa, et sine illa sufficienter promulgata fuit, ut postea videbimus. Hinc ergo evidenter convincitur scripturam materialem et externam, de qua est quæstio, non esse de ratione legis: de lege autem humana dicendum est regulariter et ordinarie non fieri sine scriptura, quia re vera ita expedit ut leges sint conspicuæ et non facile mutabiles. Et hinc fit ut ab his quæ frequentius accidunt, sæpe tales leges dicantur per scripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per se loquendo, non est

scriptura de essentia legis, ut est communis sententia juris interpretum in Rubr. de Constit., ubi præcipue Panormitanus et Felinus, et pluribus confirmat Selva, tract. de Benef., cap. 22, n. 14. Et ita Castro, lib. 1, de Lege pœnal., cap. 1, in definitione legis sub disjunctione ponit, quod sit *voce* aut *scripto* promulgata, quam disjunctionem ipse non probat, sed ut manifestam supponit. Idemque admittit Turrec., d. art. 2, in fine, et dicit posse sumi ex Isidoro. Favet etiam Aristoteles, lib. 10 Ethic., cap. ult, dicens: *Lex est sermo ab aliqua prudentia profectus*, etc. Ratio vero est, quia etiam verbo potest præceptum superioris sufficienter intimari non solum private personæ, sed etiam communitati, si voce præconis sufficienter publicetur, et postea maneat in memoriis hominum et per traditionem conservetur, et tunc etiam distingueretur talis lex a consuetudine, ut constat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari potest: an vero ex jure civili vel canonico scriptura interdum requiratur ad legis obligationem, postea videbimus.

CAPUT XII.

QUÆ DEFINITIO LEGIS EX DICTIS CONDITIONIBUS EJUS COLLIGATUR.

1. Hanc methodum servavit divus Thomas, d. quæst. 90, art. 4, ubi ex proprietatibus legis quas tradiderat, definitionem ejus concludit, de qua statim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Soto, ibi, lib. 1, q. 4, et Castro, lib. 1 de Lege pœnali, cap. 2, et alii moderni referunt et rejiciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non sunt definitiones, sed encomia legis, vel non dantur de lege in communi, sed de aliqua in particulari. Sic dixit Cicero, 1 de Legib.: *Legem esse quiddam æternum in mente Dei existens*, et lib. 2, esse *rectam rationem summi Jovis*, etc., quæ conveniunt legi æternæ. Iterum vero dixit legem esse *rectam rationem a natura insitam*: quomodo etiam Clemens Alexandrinus dixit esse *rectam rationem*; quæ conveniunt legi naturali. Aristoteles autem, in Rhetor. ad Alex. dixit: *Legem esse communem civitatis consensum*, etc., et lib. 10 Ethic., c. ult., esse *sermonem ab aliqua prudentia profectum*, etc., quæ conveniunt legi humanæ, seu civili. Similia habet Isidorus sæpe allegatus lib. 2 Origin., cap. 10, et lib. 5, per multa capita, quæ referuntur a Gratiano, d. 4 et 4, et similia sumi possunt ex variis legibus, ff. eod.

2. *Variæ legis definitiones.* — Generalior definitio sumi potest ex divo Thoma, q. 91, art. 2, ubi ait: *Lex est dictamen rationis practicæ in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam*. Aliter vero Castro, l. 1, de Leg. pœnal., cap. 1, ait legem esse *voluntatem rectam ejus qui vicem populi gerit, voce aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi*. Quæ definitiones proprias opiniones definientium includunt, quod vitandum est quoad fieri possit, quia definitio debet esse quasi primum principium et fundamentum omnibus commune. Deinde hæc posterior definitio aliqua involvit quæ vel non sunt in rigore necessaria, vel majori expositione indigent, ut quod sit voluntas recta, nam in rigore potest esse non recta simpliciter. Item quod vicem populi gerat; potest enim esse, vel populus ipse, vel alius, qui non vicem sed curam ejus gerat. Prior vero definitio solum convenit legi prout est in animo principis, cum tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabriel in 3, dist. 37, artic. 1, legem definiit esse *signum definitivum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum*: cui videtur favere Aristoteles supra relatus, in lib. 10 Ethic., dicens *legem esse sermonem a quadam providentia profectum*. Sed non oportet definitionem limitare ad solum externum signum. Et præterea tota illa definitio potest multis præceptis seu signis adaptari, quæ proprie leges non sunt. Denique idem est de aliis similibus definitionibus quæ videri possunt in Gersono, 3 part., tract. de Vita spiritu, sect. 10, et part. 1 tract. de Orig. juris et legum.

3. Quapropter definitio quam divus Thomas colligit dicto artic. 4, frequentius recepta est, scilicet: *Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet, promulgata*. — Et fere eandem habet Alexander Alensis, 3 part., quæst. 26, membro 4. In qua imprimis loco generis ponitur *ordinatio rationis*, quæ vox active non passive sumenda est: subditi enim ordinantur per legem: ordinatio autem activa est a legislatore, et ille actus quo ordinat, appellatur ordinatio activa, quæ a ratione proficisci debet, et ideo dicitur ordinatio rationis. Hæc autem vox (quidquid sit de particulari mentione auctorum) ex se non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in utroque potest esse ordinatio, et illa quæ est voluntatis dici potest rationis, vel quia ipsa voluntas potentia rationalis est, vel

certe quia recta ratione dirigi debet, præsertim in lege ferenda. Potest etiam vox illa et interno actui et externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum est ordinatio rationis, id est, a ratione dictata. Reliquæ vero particulæ adduntur per modum differentiæ, et in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, ut hactenus ex dictis satis constat.

4. *Objectio.* — *Solutio et differentia inter legem et consilium.* — Dubitari vero potest, quia nihil ibi est, per quod excludatur consilium a ratione legis: unde aliqui concedunt consilium sub lege contineri, quod in rigore verum non est, ut supra tetigi, et in sequenti capite iterum dicam. Respondeo ergo, dupliciter excludi consilium per illam definitionem: quia consilium ut sic, per se non est a superiore, quatenus habet potestatem et curam in subditos: lex autem debet esse talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, ut in ipsa definitione declaratur; per se enim ac formaliter intelligenda est. Et eodem modo excludenda est oratio, seu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, consilium et petitio in hoc conveniunt, quod per illa omnia ordinatur, seu dirigitur unus ad operandum per rationem alterius: et ita omnia illa possunt dici ordinatio rationis: sed differunt. Nam petitio per se est inferioris ad superiorem, licet possit exerceri inter æquales, et aliquando a superiore circa inferiorem, sed non quatenus talis est: imo in eo quodammodo se submittit alteri, ut supra dixi: consilium autem per se est inter æquales, et si aliquem excessum indicat in consulente, est solum in sapientia, non in potestate: lex autem per se est a superiore circa inferiorem, quod in definitione significatur: ita ergo sufficienter excluditur consilium a ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, ut Aristoteles dixit; et hoc videtur etiam determinari per particulam *promulgata*, quia consilio non convenit proprie promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maxime differt consilium a lege.

Auctoris definitio. — Tandem videtur obstare illi definitioni, quia potest Prælati ordinare subditos secundum rectam rationem ad aliquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, et nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum et stabile, quod diximus requiri ad rationem legis: unde tota illa defi-

nitio convenit præcepto communitati promulgato, etiamsi ad diem tantum propositum sit. Ad quod dico breviter, vel D. Thomam latius sumpsisse legem, et sub illa comprehendisse omne hujusmodi præceptum, vel certe particulam primam ita intelligendam esse, ut *ordinatio rationis* pro illa tantum quæ stabilis ac duratura est, sumatur: unde posset fortasse brevius ita defini: *Lex est commune præceptum, justum ac stabile, sufficienter promulgatum.* Illud enim genus posuit etiam D. Thomas, q. 96, art. 1, ad 2, et Jureconsultus, l. 1, de Legib., et per illud excluduntur præcepta particularia: per alias vero particulas indicantur omnia quæ in lege desiderari possunt, ut facile patet consideranti ex his quæ diximus.

CAPUT XIII.

UTRUM EFFECTUS A LEGE INTENTUS SIT FACERE SUBDITOS BONOS.

1. Explicando naturam legis fere omnes ejus causas declaravimus. Primo efficientem, quia esse debet ab eo qui potestatem et jurisdictionem habeat. Deinde materialem quasi subjectivam, quia esse debet in intellectu aut voluntate, vel in quacumque re quæ signum illius voluntatis possit in se recipere: et materialem quasi objectivam, quia esse debet de re honesta, et circa subditos. Formalem etiam causam exposuimus, declarando modum quo lex ferri debet et promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cum diximus legem debere ferri pro communi bono, quia vero finis cum effectu coincidit, non potuit sine illo plene explicari. Hic ergo incipimus de effectibus tractare, et simul innotescet amplius finis legis, qui est prohibitas et honestas subditorum, et ideo ab hoc generali effectu incipimus.

2. Ratio ergo dubitandi esse potest, quia lex divina non habet hunc effectum: ergo multo minus aliæ. Antecedens patet, quia lex divina, ut lex est, non præbet vires, nec juvat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus, ad Roman. 3, legem veterem vocat legem mortis, et cap. 4, ait legem iram operari, et cap. 5, *lex subintravit, ut abundaret delictum.* Secundo, saltem lex civilis non habet facere hominem bonum, propter quod Aristoteles, 3 Politic., cap. 3, aliam dicit esse virtutem boni viri, et aliam boni civis: ergo et lex alia: lex ergo civilis facit bonum civem, sed non simpliciter bonum virum: ratio autem est, quia finis civitatis solum est hujus vitæ temporalis conservatio in exteriori pace et justitia, ut

sumitur ex eodem philosopho, 1 Politic., c. 2, ad quem finem etiam ordinantur civiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum quæ facit hominem bonum, sed solum exteriorem quamdam observantiam, quæ facit bonum civem. Tertio, ad legem implendam non est necessarius actus bonus; imo sæpe per peccatum impletur etiam canonica lex: sed homo non fit bonus, nisi bonis actibus: ergo observantia legis non facit bonum: ergo multo minus lex ipsa.

3. *Finem intentum per legem, esse facere subditos bonos.* — Nihilominus dicendum est finem intentum a lege esse facere subditos bonos: atque ita hunc esse quasi ultimum effectum legis. Ita docet D. Thomas, q. 92, art. 1, quem omnes sequuntur. Consonat Aristoteles, 2 Ethic., cap. 4, dicens *legum latores ipsos cives assuefacientes bonos efficiere*: ratio divi Thomæ est, quia bonum subditi in hoc consistit, ut notioni superioris subjiciatur, ut sentit etiam Aristoteles, 1 Polit., cap. ult.; movetur autem subditus a superiore, mediante lege: ergo per illam efficietur bonus, si ei subjiciatur. Et confirmatur, quia lex, ut sit lex, debet esse justa: ut autem sit justa, oportet ut tendat in bonum finem ad bonum commune pertinentem, et per medium honestum; ergo qui servaverit legem operabitur circa honestum, et propter commune bonum, quantum est ex vi legis: ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur melius inductione facta in singulis legibus, et respondendo ad rationes dubitandi.

4. Circa primum ergo argumentum manifestum est divinas leges eo tendere, ut faciant homines bonos: nam *lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum*, ut ait Paulus ad Rom. 7. Quod non solum verum est de lege scripta, ut contra hæreticos infra ostendemus, sed a fortiori etiam de lege gratiæ et de lege naturali per se est evidens: nam prohibet quidquid est malum, præcipit autem omnem virtutem: unde de illa maxime dictum creditur: *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Denique pro ratione sufficit Deum esse auctorem alicujus legis, ut certo constet ad efficiendos homines bonos datum esse: unde ad omnem Dei legem applicari possunt omnes laudes, quas de lege divina prosequitur David toto Psal. 118, inter alia: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis.* Nam hoc modo præcipue lex facit bonos, scilicet, dirigendo ad id quod bonum est, et obligationem illud ope-

randi imponendo, cui consonat illud Psal. 18: *Lex Domini immaculata, convertens animas.* Et infra: *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.*

5. Est autem advertendum Paulum distinguere legem a gratia; quia lex, ut lex, licet ostendat quid operandum sit, per se non dat vires ad id exequendum; hoc enim ad gratiam spectat. Unde est illud Pauli ad Rom. 7: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, etc.*, et infra: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus*: et respondet: *Gratia Dei per Jesum Christum*: lex ergo, si multa præcipiat et vires operandi non præbeat, quamvis per se tendat ad bonum, potest esse occasio ut homo propter fragilitatem suam pejor fiat. Atque hic est sensus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris, quod multa jubebat, et non juvabat, et ideo dicitur iram et mortem operatam fuisse, non per se, vel ex intentione sua, sed per occasionem ab hominibus acceptam. Unde cum dicitur posita, *ut abundaret delictum*, particula *ut*, non significat finem, sed consecutionem, quod in illa particula *ut*, frequens est, et notandum in Scriptura: ponitur autem ad denotandum, effectum illum prævisum esse a Deo, et ex speciali providentia permissum, ut homines suam fragilitatem, et necessitatem divinæ gratiæ ac redemptionis Christi cognoscerent.

6. *Opinatio aliquorum Thomistarum circa effectum legis, faciendi scilicet bonos subditos.* — *Leges civiles non solum bonos civiliter, sed moraliter, cives efficiunt.* — Circa secundum de lege civili aliqui Thomistæ existimant propterea D. Thomam addidisse: *Legem facere bonum vel simpliciter, vel secundum quid*, quia lex civilis, licet non faciat bonum virum, quod est esse bonum simpliciter, facit bonum civem, quod est esse bonum secundum quid. Sed advertendum est illud *secundum quid* dupliciter accipi posse: uno modo, ut distinguitur bonum in aliquo genere, verbi gratia, scientiæ, vel artis, a bono morali, seu honesto, quod vocamus bonum simpliciter: alio modo sumi potest, prout intra ipsum genus honesti bonum unius tantum virtutis est secundum quid, respectu collectionis omnium virtutum, quomodo temperatus, si non sit bonus, vel justus, dicitur bonus secundum quid. D. Thomas ergo sine dubio locutus est in priori sensu, adeo ut dixerit leges latronum si serventur, facere bonos latrones et idem est de lege militiæ et cujuslibet artis; sed illæ leges non sunt leges simpliciter, sed secundum quid, ut ex princi-

pio materiæ constat. Unde leges civiles, quæ simpliciter leges sunt, re vera non tantum faciunt bonum secundum quid in illo sensu, sed simpliciter quia bonum morale et honestum intendunt. Ita profitetur Jureconsultus in l. 1, ff. de Just. et jur., dicens: *Justitiam colimus, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu penarum, sed etiam exhortatione premium efficere cupientes.* Idem sentit Aristoteles, 3 Polit., c. 4, dicens finem civitatis esse *bene vivere, et honestatem aliquam participare*, et cap. 6, ait: *De virtute et vitio publice cogitant quicumque curam habent bene instituendi civitatem*, et 1 Politic., cap. ult., dicit, *omnes cives debere esse participes virtutis moralis, quantum opus est.* Tamen in principe requirit virtutem simpliciter, utique in secundo sensu posito, id est, collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

7. *Ratio a priori.* — Ratio autem a priori est, quia finis humanæ reipublicæ est vera felicitas politica, quæ sine moribus honestis esse non potest: per leges autem civiles dirigitur in eam felicitatem, et ideo necesse est ut illæ leges ad bonum morale per se tendant, quod, ut dixi, est bonum simpliciter. Quando vero Aristoteles bonum civem distinguit a bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutem boni viri quam boni civis: quamvis enim virtus boni civis moralis sit, et honesta ex se, tamen præcise sumpta est secundum quid, secundo sensu supra declarato, et sola non sufficit ad constituendum simpliciter bonum virum: unde si quis sit solitarius, poterit esse vir bonus, etiamsi non sit bonus civis: qui autem pars est civitatis non erit bonus simpliciter, nisi et vir bonus, et bonus civis sit, quia bonum ex integra causa: poterit autem esse bonus civis, licet non sit bonus vir, quia esse bonum civem est esse bonum secundum quid.

8. *Leges canonicæ faciunt bonos subditos simpliciter.* — Atque hinc constat a fortiori leges canonicas facere bonum simpliciter in eodem sensu: nam si illæ tantum serventur, non faciunt bonum omnino consummatum, id est, in omni genere boni, quod de quacumque lege in particulari dici potest, quia non præcipit omne bonum, sed partem ejus, præter legem charitatis, quæ virtute omnia complectitur. Atque ita unaquæque lex facit bonum ex parte (ut ita dicam), et in hoc sensu facit bonum secundum quid: tota autem collectio legum facit absolute bonum. Et hoc ipsum in re censuerunt Cajetanus et Soto circa dictum art. 1, quamvis in verbis differre videantur.

9. *Possitne lex servari per actum malum.* — Circa tertium occurbat disputatio cum Adriano et aliis: an peccando mortaliter possit vere lex aliqua servari. Sed de hoc videri potest D. Thomas, 1. 2, quaestione 100, art. 9, et 2. 2, quaest. 44, artic. 4; et infra tractando de lege positiva disputabitur; nunc admitto posse legem servari per actum malum, non vero quatenus malus est, sed quatenus aliquid boni ex suo genere habet, ex quo solum sequitur legem non praecipere semper omne bonum, loquendo de una lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, ut non possit ipse malitiam aliquam admiscere bonitati intentae a lege. Unde quia bonum ex integra causa, malum autem ex quocumque defectu, fit ut actus quidem sit simpliciter malus propter circumstantiam ab homine adjunctam, et nihilominus propter bonam substantiam quam habet, sufficiat ad implendam legem. Deinde dicitur, hic maxime habere locum vulgatum principium, *finem legis non cadere sub legem*. Nam quamvis lex praecipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam ut bene fiat, ut hoc modo possit hominem bonum facere, non tamen hoc totum praecipit semper, sed solum actus substantiam, ideoque per illam poterit impleri.

CAPUT XIV.

UTRUM OBLIGARE SUBDITOS SIT PROXIMUS ET ADEQUATUS EFFECTUS LEGIS.

1. *Quid sit proximus effectus legis.* — *Quid sit adequatus effectus legis.* — Praecipua efficacia legis ad faciendos homines bonos est ejus obligatio, quae videtur esse maxime intrinsecus effectus ejus, et ideo de illa consequenter tractamus: ut autem intelligatur quaestio proposita, duo termini in titulo positi sunt declarandi. Prior est *proximus*, qui ponitur, quia solum loquimur de effectu quem lex per se ipsa facere potest, et hunc vocamus proximum, ut nunc excludamus effectum quem lex per se non facit, statuit autem ut per hominem fiat, ut est, verbi gratia, punitio, et hic dici potest effectus remotus legis. Alius vero effectus esse potest magis remotus, quia licet sit intentus a legislatore, lex tamen nec illum per se facit, nec ad illum obligat simpliciter, sed ad aliquid ejus, ut est moralis bonitas subditi, de quo agemus in casibus sequentibus; nunc de primo tantum agimus. Alius terminus est *Adequatus*: potest enim dici talis effectus adequatus, vel quia nulla est

lex quae non habeat talem effectum; vel quia ille effectus non potest esse nisi a lege; vel denique quia lex nullum alium habet effectum. De tertio membro dicemus capite sequenti; nunc duo priora sub illa voce comprehendimus, et supponimus esse sermonem de propria lege, et de propria obligatione morali, ut excludamus legem metaphoricam, quae circa irrationalia et insensibilia versatur, quae non obligationem, sed necessitatem inducit per inclinationem, vel instinctum naturalem, quae ad praesens nihil refert. De lege autem propria et respectu rationalis creaturae, cum constet non inducere illam necessitatem simpliciter, dubium est an inducat moralem, quae obligatio dicitur.

2. Videtur ergo imprimis non posse hoc tribui omni legi, ex 1. *Virtus*, ff. de Legib., et c. *Omnis*, dist. 3, cum his quae tradit divus Thomas, q. 62, art. 2. Nam inter leges numerantur permittentes et punientes; at vero permissio opponitur obligationi, juxta illud Pauli, 1 ad Corinht. 7: *Hoc dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*; imo proprie loquendo ea dicuntur permitti quae faciendae non sunt; permittuntur enim mala; ergo lex permittens non obligat: non est ergo obligatio effectus legis in universum. Idem dubium nascitur ex lege poenali, quia ad poenam nemo obligatur propria obligatione: imo sunt, qui censeant quoties lex specialem imponit poenam, non inducere obligationem. Hic etiam addi potest lex favorabilis, qualis est privilegium, quod lex appellatur ab Isidoro in capit. *Privilegium*, dist. 1, et tamen non obligat: nam unusquisque favori suo renunciare potest, cap. *Cum ad monasterium*, de regular. Denique consilium etiam inter leges numeratur: nam lex privata vocatur, in cap. *Nisi cum pridem*, de Renuntiat., et cap. *Commissum*, de Sponsal., et tamen non obligat.

3. Deinde neque in secundo sensu videtur obligatio adequatus effectus legis. Primo, quia etiam praecipua privata obligant, quamvis leges non sint. Imo non tantum praecipua quae ex jurisdictione procedunt, sed etiam sine jurisdictione obligare solent, ut praecipuum parentis ad filium, domini ad servos, et Praelati religionis ad subditos, etiamsi jurisdictionem non habeat, ut olim erat in usu etiam in monasteriis virorum, et nunc in monialibus reperitur. Item obligatio saepe oritur ex propria voluntate, ut in voto, promissione, et quocumque contractu: non est ergo obligatio adequatus effectus legis in illo sensu.

4. *Omnem legem propriam obligationem inducere.* — Nihilominus dicendum est primo nullam esse propriam legem quae obligationem non inducat, id est, necessitatem quamdam operandi, vel non operandi. Est communis assertio theologorum cum D. Thoma, quaest. 92, art. 2, ad 1, et q. 93, art. 2; Soto, q. 1, a. 1; Castro, lib. 1, cap. 1, ad finem, et Juristarum, in leg. *Legis virtus*, et in d. cap. *Omnis*. Et eodem sensu dixit Gratianus, dist. 4, ad finem: *Decretum necessitatem facit, exhortatio liberam voluntatem excitat*. Similem sententiam habet sub nomine consilii et praecipii Hieronymus, 1. 2 contra Jovin., circa med.: *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi praecipuum, necessitas est servitutis*. Et Ambrosius, lib. de Viduis, circa finem: *Praecipuum (inquit) in subditos fertur, consilium amicis datur; ubi praecipuum est, ibi lex est: ubi consilium, ibi gratia est*. Et infra: *Praecipuum ibi est, ubi est poena peccati*, utique propter necessitatem quam praecipuum inducit. Sic etiam dicit Augustinus in lib. de sancta Virginitate, cap. 14: *Domino praecipiente non obedire damnabile est*; et infra: *Praecipuo quisque non obtemperat, reus est, et debitor poenae*. Ponderari etiam potest quod ait Gregorius, 1. 12, ep. 17, et refertur in cap. 1 de Donat.: *Nobilitas quodammodo sibi legem imponit, ut debere se, quod sponte tribuit, existimet*: supponit enim legem imponere debitum. Denique Aristoteles, 1 Ethic., cap. 9, hac ratione dixit in lege esse vim coactivam, quia licet non omnis lex specialiter poenam imponat, infert tamen necessitatem ratione cujus homo fit dignus poena, si legem transgrediatur. Ratio autem sumitur ex dictis de substantia legis: est enim imperium procedens a voluntate efficaci obligandi ejus qui potestatem habet; sed voluntas efficax supposita potestate, inducit effectum; ergo. Sensus autem, et major declaratio assertionis patebit, respondendo ad ea, quae in primo membro objecta sunt, et ideo illis satisfaciendum est.

5. *Quenam leges permittentes habeant veram rationem legis.* — Circa primum ergo de lege permissiva uno verbo respondeo cum Castro 1. 1 de lege poenal., c. 1, in fine, leges permittentes in tantum esse leges, in quantum latenter habent admista praecipua, sine quibus non posset intelligi permissio, ut specialiter decreta per legem. Quod significavit Glossa in dict. leg. *Legis virtus*, dum utitur exemplo legis primae, Cod. de Jur. et fact. ignor; ubi militi permittitur uti exceptionibus post sententiam

contra se latam, propter suam ignorantiam: nam illa permissio legis obligat judicem ad tales exceptiones admittendas, et idem est in similibus, ut cap. sequenti latius explicabo.

6. *De duplici obligatione consideranda in lege.* — Circa secundum de lege poenali, adverto duplicem posse intelligi respectum in tali lege, unus est ad judicem qui inflicturus est poenam: alius est ad reum qui illam passurus est. Priori modo dici potest lex illa inducere obligationem, et imponere illam judici, puniendi tale delictum secundum mensuram per legem praescriptam. Juxta illud Augustini, lib. de ver. Relig., c. 31: *In his temporalibus legibus, quamquam de his homines judicent, cum eas instituunt, cum tamen fuerint institutae et firmatae, non licebit judicibus de eis judicare, sed secundum ipsas*. Haec autem obligatio major est in ordinariis judicibus quam in supremo Principe, ut declarat D. Thomas 2. 2, q. 67, art. 4; in omnibus tamen est aliqua, praeterquam in Deo, qui est supremus Dominus, et potest poenam prout voluerit relaxare, sed hoc nihil ad praesens refert.

7. Circa posteriorem autem respectum advertendum est duas posse intelligi obligationes in lege: una est ad culpam, quae solet dici in conscientia: alia est ad poenam. Nam, licet haec posterior videatur illam priorem supponere, quia nemo fit dignus poena nisi per culpam, nihilominus controversi solet an lex aliqua inducat posteriorem obligationem sine priori, quod solum in quibusdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in divinis certum est illud principium: de illa autem quaestione postea dicemus, tractando de lege poenali. Nunc vel potest intelligi assertio posita de obligatione in genere, abstractendo ab illis duobus modis: vel melius dici potest, etiamsi aliqua lex non obliget in conscientia ad actum, propter cujus transgressionem poena imponitur, obligare saltem vel ad illum, vel ad solvendam, seu sustinendam poenam, et ita neque illam legem esse sine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem ad solvendam, vel sustinendam poenam, quia etiam de ipsa poena quaestio est, an lex per se et immediate obliget ad illam, quae non est hic tractanda; satis enim est ad assertionem positam, quod obliget, sive ante, sive post sententiam latam; sive ad agendum, sive ad non resistendum, atque ita ad sustinendam poenam.

8. *Opinio asserentium privilegium non esse veram legem.* — *Sententia auctoris privile-*